

bewind, betekende maar weinig.¹ Belangrijker was dat nagenoeg het gehele volk de van boven af gegeven parolen volgde; slechts de vervolgende opposanten en diegenen die zich in hun persoonlijk bestaan hadden teruggetrokken, deden dat niet.

★

De reële overwinningen die Japan in de periode december '41—maart '42 behaalde, werden door de bevolking met uitbundig enthousiasme begroet — de gefantaseerde overwinningen waarvan latere communiqués melding maakten, wekten eveneens vreugde maar deze werd bij diegenen die niet volledig verdoofd waren door de propaganda, geleidelijk aan sterker gemengd met bezorgdheid. Die propaganda kwam namelijk in een steeds pijnlijker contrast te staan met de levensomstandigheden die, toen eenmaal meer en meer Japanse vrachtschepen en tankers tot zinken waren gebracht, voortdurend moeilijker werden, eerst in '43 en vooral van begin '44 af.

Er moest hard en lang worden gewerkt, in de industrie tien tot twaalf uur per dag.² Alle rechten van de arbeiders waren opgeheven, gestaakt werd er nauwelijks.³ Merkwaardig was het dat naar verhouding weinig vrouwen voor werk in de oorlogsindustrie werden opgeroepen — lege plaatsen in de nog doorwerkende bedrijven (vele lagen stil) werden in '44—'45 ingenomen door studenten. Daarenboven werden in die bedrijven ca. zeshonderdduizend Koreanen en ca. dertigduizend Chinezen extra tewerkgesteld alsmede ruim de helft van de ca. twaalfduizend naar Japan overgebrachte krijgsgevangenen.

Officieel waren er naast de zondagen geen vrije dagen maar als gevolg van het veel voorkomend absenteïsme (meestal was de oorzaak daarvan

¹ Toen in april '42 algemene verkiezingen werden gehouden, ging 83 % van de kiezers ter stembus (Japan had geen stemplicht). Van de 466 zetels van het (machteloze) Lagerhuis werden 381 door de 'aanbevolen kandidaten' gewonnen, 85 door kandidaten die dat niet waren. In het Lagerhuis werd prompt een Politiek Verbond ter ondersteuning van het keizerlijk bewind gevormd — slechts veertien parlementariërs weigerden daartoe toe te treden. ² Deze en de nu volgende gegevens ontleen wij aan het eerder genoemde werk van Jerome B. Cohen: *Japan's Economy in War and Reconstruction*. ³ Er waren in '43 bijna vijftienduizend stakers, in '44 tienduizend, in '45 tot aan de capitulatie nog geen vierhonderd. Alle stakingen duurden maar kort.